

MARTIN C. PUTNA

**Obrazy
z kulturních
dějin ruské
religiozity**

Vyšehrad

Věnováno památce Miluše Zadražilové

Na vznik této publikace byla FHS UK poskytnuta
Institucionální podpora pro dlouhodobý koncepční rozvoj
výzkumné organizace (MŠMT – 2014).

Recenzovali:

Doc. Mgr. Vratislav Doubek, Dr. (Ústav politologie,
Filosofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze)

Mgr. Alena Machoninová, Ph.D. (Katedra slovanských
jazyků a kultur, Moskevská státní univerzita
M. V. Lomonosova)

Copyright © Martin C. Putna, 2015

ISBN 978-80-7429-534-8

OBSAH:

Úvod: České pohledy na ruské kulturní a duchovní kořeny	9
Obraz I: Rusko před Ruskem: starověké kultury při Černém moři	21
Obraz II: Vikingská Rus a germánská kultura	33
Obraz III: Slovanská Rus a pohanství	43
Obraz IV: Kyjevská Rus a byzantské křesťanství	53
Obraz V. Mongolská Rus a eurasijství	67
Obraz VI. Moskevská Rus a „třetí Řím“	79
Obraz VII. Moskevská duchovní kontrakultura I: nezištníci, pravoslavní humanisté, jurodiví	89
Obraz VIII. Červená a Novgorodská Rus a „okna do Evropy“	103
Obraz IX. Litevská Rus, ruská reformace a ruský barok	111
Obraz X: Moskevská duchovní kontrakultura II: staroobřadci	123
Obraz XI: Petrohradská Rus a ruská sekularizace	135
Obraz XII: Ukrajina-Rus a Bílá Rus	149
Obraz XIII: Židovská Rus	167
Obraz XIV: Katolická Rus	181
Obraz XV: Pravoslavná restaurace	197
Obraz XVI: Pravoslavná romantika a panslavismus	211
Obraz XVII: Pravoslavný reformismus	229

Obraz XVIII: Revolucionářská Rus a zbožnost bezbožných	243
Obraz XIX: Sovětská Rus a obnova pravoslavné trojice	253
Závěr: Nové zápasy starých Rusí	271
Mapy	285
Poznámky	288
Použitá literatura	309
Ediční poznámka	323
Summary	325
Rejstřík	328

ÚVOD:

**České pohledy
na ruské
kulturní
a duchovní
kořeny**

Tato česká kniha o Rusku je psána v době, kdy se otázka českého vztahu k Rusku znovu stává klíčovou otázkou české společnosti, jejich vnitřních norem i jejího místa v Evropě. Psána je v době, kdy Rusko velmi razantně prosazuje své mocenské nároky na Ukrajině a neméně razantně, byť jinými prostředky, obnovuje svůj vliv i ve střední Evropě – a právě i v Čechách. Část české společnosti je tím zděšena, část to však bagatelizuje, nebo to dokonce podporuje jako proces žádoucí, historicky i morálně oprávněný. Ta i ona část přitom příležitostně argumentuje historickou zkušeností, kořeny ruské mentality i dějinami rusko-českých vztahů. Tato česká kniha o Rusku se nezabývá přímo současnou ruskou politikou. Chce nabídnout soustavnější pohled na ony historické zkušenosti – na kulturní a duchovní kořeny, z nichž současná politika vyrůstá.

České pohlížení na ruské duchovní kořeny má svoji dlouhou tradici, či spíše několik tradic. První je romanticky rusofilská. Vychází z ideje genetiky a historicky fatálně předurčeného spojení národů, mluvících příbuznými slovanskými jazyky. Obdivuje moc ruského státu i pevné, hierarchické uspořádání společnosti a přeje si co největší vliv Ruska v Čechách, nebo rovnou připojení českých zemí k Rusku. Tato tradice se rodí v kontextu evropského romantismu raného 19. století a v jeho duchu také prolíná vědu a uměleckou tvorbu. Kanonickým vyjádřením raného českého rusofilství je tudíž báseň, Kollárova *Slávy dcera*. Kollár

sám se však, opět typicky romanticky, pokládal neméně za vědce než za básníka, který vyjadřuje veršem tutéž pravdu, jakou odhaluje svými etymologickými a archeologickými studiiemi.¹

Kollárovy ideje rozvíjí národní obrození po celé 19. století. Pokračuje literárně, a to i díly umělců nepokládaných běžně za slavjanofily, viz množství ruských motivů v díle Julia Zeyera.² A pokračuje i vědecky, a to i pracemi slavistů daleko serióznějších, než byl Kollár sám.³ Ve 20. století je ovšem reprezentuje spíše kulturně-politická publicistika autorů národně konzervativní orientace: texty Josefa Holečka s akcentem na údajnou morální čistotu ruských lidových vrstev,⁴ Karla Kramáře s „novoslovanským“ projektem federace slovanských států pod vedením Ruska,⁵ Rudolfa Medka se zkušeností ruského legionáře⁶ či Karla VI. Schwarzenberga s připomínáním genealogických a heraldických spojitostí mezi dynastiemi vládoucími v Čechách a v Rusku.⁷ V komunistické éře tato tradice ustoupila do pozadí, přežívajíc jen okrajově v exilu – a až v posledních letech se znovu vynořuje na české krajní pravici.⁸

Druhá tradice se rodí v prostředí českého myšlení liberální a demokratické orientace, které Rusko pozoruje se zájmem, ale přitom kriticky a analyticky. „Předběžcem“ tohoto pohledu byl dokonce již první novodobý autor z Čech, který v Rusku reálně pobýval: hrabě Joachim Šternberk, který Rusko zažil na společné cestě s Josefem Dobrovským, psal v díle *Bemerkungen über Russland* (Poznámky o Rusku, 1794) zděšeně o tamním nelidském jednání s lidmi.⁹ Zakládajícím textem českého realistického ruskopisu se staly ve čtyřicátých letech časopisecky publikované Havlíčkovy *Obrazy z Rus* (knižně až 1886). Ty jasně ukázaly, a to i na základě Havlíčkova dlouhého pobytu v kruzích moskevských slavjanofilů, že ruský režim, mentalita, společnost ani zbožnost nemohou být pro české poměry vzorem. K podobnému stanovisku se v letech 1848–1849 přiklonila i významná část české elity v čele s Palackým, když viděla, jak carská vojska dusí po Evropě „jaro národů“.¹⁰

Již Havlíček pojal myšlenku na původní české sepsání dějin Ruska, neměl však času více než na bystrá novinářská pozorování. Co nevykonala Havlíček, vykonal v sourodém duchu T. G. Masaryk dílem *Rusko a Evropa* (1913–1919, psáno původně německy jako *Russland und Europa*) – totiž analýzu systematickou, akademickou a hlubokou, dokladovanou především na ruské literatuře a náboženské (i protináboženské) filosofii. Mnohé detaily z Masarykovy analýzy zastaraly, ale trvalou

platnost má jeho základní dělení ruské mentality na dva proudy: národně-teokraticko-autokratický a liberálně-kriticko-demokratický. Jen Masarykovy termíny „moskevský“ a „petrohradský“ už nelze k těmto proudům vzhledem k současnosti přiřazovat. Jako ruská paralela k Masarykově analýze byla v českém prostředí chápána práce historika a liberálního politika Pavla Miljukova *Obrazy z dějin ruské vzdělanosti* (česky 1902–1910).

Na Masarykovo dílo a názory navazovali mnozí čeští historikové i publicisté; za všechny budiž jmenován Jan Slavík. Důsledkem Masarykovy pozornosti pro demokratické proudy v Rusku byla i Ruská pomocná akce – rozsáhlá podpora pro ruské exulanty, kteří opustili zemi po bolševickém puči roku 1917.¹¹ Svérázným dovětkem k Masarykovu dílu, kriticky rozebírajícím nejen Rusko, ale i dějiny českého pohledu na Rusko, je studie literárního komparatisty Václava Černého *Vývoj a zločiny panslavismu*. Byla vydána až posmrtně roku 1993, ale vznikla na počátku padesátých let, tedy na počátku éry českého vazalství vůči SSSR. Nese tudíž stopy tehdejšího vášnivého rozhořčení.¹² V Černého temné vizi vede přímá cesta od naivního romantického panslavismu, který v Rusku probouzely i německé a české vlivy (Herder a Kollár),¹³ až k ideologickému zdůvodnění agresivních invazí Sovětského svazu.

Třetí tradice souvisí s českou katolickou kulturou. I ona měla svého „předběžce“, totiž barokní slavismus – zájem řady katolických (ale i protestantských) vzdělců z Čech, Polska i Uher 17. století o historické souvislosti slovansky mluvících národů a speciálně o Rusko. V Rusku byl spatřován možný zachránce střední Evropy před tureckým nebezpečím – a současně možný objekt katolické (nebo protestantské) misie.¹⁴ Na barokní slavismus navazuje v 19. století katolický unionismus – hnutí, jehož nejbližším cílem je studium ruských náboženských tradic a konečným cílem unie římskokatolické a pravoslavné církve (Obraz XIV). Český unionismus kvete zejména na Moravě, v obrozenských kruzích kolem Františka Sušila. Jeho symbolickým centrem je Velehrad, sídlo dávné misie Cyrila a Metoděje, kteří jsou v unionismu interpretováni jako vzorové postavy církve mluvící slovansky a nerozdělené na nepřátelenou západní a východní část.¹⁵

Unionismus sice nevyvolal nějaké masovější porozumění Rusů pro katolicismus, zplodil však množství vědecké a kulturní práce na poli rusistiky, slavistiky a byzantologie. Ta českému prostředí prostředkovala

v překladech a výkladech množství textů z „kyjevské“ a „moskevské“, pravoslavné kultury (nebo z jejích reminiscencí v moderní kultuře), pro niž liberální proud Havlíčkův a Masarykův neměl mnoho pochopení. Ústředním hybatelem tohoto zpřístupňování byl filolog a katolický kněz Josef Vašica. Díky němu se ruské duchovně orientované texty stávají jednou z dominant katolického vydavatelství ve Staré Říši a dalších katolických kulturních podniků, které na Starou Říši navazují.¹⁶ V jednom z nich, v nakladatelství Ladislava Kuncíře, vyšla roku 1930 i kniha *Duch ruské církve*, první pokus o souhrnné zpracování starších ruských duchovních dějin, psaný česky a z „unionistického“ úhlu pohledu, tedy s důrazem na roli osobností a proudů, směřujících k jednotě východní a západní církve. Autorem díla byl ruský exulant, publicista Valerij Vilinskij. Ačkoliv pozdější životní osudy Vilinského byly spíše kontroverzní¹⁷ – jeho dílo hrálo pro sympatizující český katolický pohled na Rusko podobnou roli, jako Miljukovovo dílo pro kruhy liberální.

Po komunistickém puči roku 1948 byl tento pohled na Rusko pochoptelně odstraněn z pohledu veřejnosti, stejně jako celá katolická kultura. Leč od šedesátých let se mohl alespoň okrajově projevat v tolerované „šedé zóně“ – v kruzích paleoslovenistů a byzantologů, plody jejichž práce směly vycházet zejména v nakladatelství Vyšehrad; viz sérii překladů středověkých legend a dalších povytce náboženských textů křesťanského východu.¹⁸ Navíc řada vědců této orientace odešla do exilu. Z nich přinejmenším dva, oba „civilní“ profesí katoličtí kněží, nabyli světové proslulosti jako širitelé porozumění pro ruskou a vůbec východokřesťanskou náboženskou kulturu: byzantolog František Dvorník¹⁹ a popularizátor východní, zejména mnišské spirituality Tomáš Špidlík,²⁰ blízký muž papeže Karla Wojtyły. Špidlíkovo jmenování kardinálem roku 2003 mělo zvýraznit oficiální církevní zájem o duchovní tradice pravoslaví. Oklikou přes Špidlíkův a Wojtyľův Řím přišla sympatie pro pravoslaví i zpět do českých zemí, kde v katolických kruzích od 90. let opět mohutně působí.

Čtvrtá tradice je tradicí české levice. Ta začala k Rusku vzhlížet od roku 1917, roku bolševického puče. V kultuře se tato tradice vtělila do emfatických básní na Uljanova-Lenina a revoluci, které píší autoři literárně tak prvořadí jako Wolker, Nezval, Halas či Holan, či do nekritických reportáží o „budování socialismu“, k nimž udává tón Julius Fučík knihou *O zemi, kde zítra již znamená včera* (1932). Ve vědě se tradice

vtělila do poslušného přejímání tezí, které o politických i kulturních dějinách Ruska i českých zemí hlásala oficiální „sovětská věda“. Co bylo před rokem 1948 věcí osobní politické a umělecké volby, stává se po roce 1948 věcí loajality k vládnoucímu režimu, ba vstupenkou do veřejného kulturního života. Největším paradoxem přitom je, že ačkoliv tato nová kultura a nová věda tolik zdůrazňuje svoji „novost“, tedy odříznutí od starého Ruska předrevolučního – carského, náboženského, zpátečnického, zaostalého –, ve skutečnosti do ní víc a víc proniká „stará“ rusofilie, totiž zdůrazňování superiority ruských dějin, ruské kultury a ruského národa. „Sovětská věda“ čím dál hůř skrývá, že je ve skutečnosti dědičkou romantické „slovanské vědy“.²¹

Pátá tradice vzniká z polemiky s tradicí čtvrtou. Vzniká přitom jakoby v jejím lůně. Již někteří příslušníci meziválečné levice revidovali své nadšení pro sovětskou Rus, zvláště když se potkali s její odvrácenou stránkou – viz život a dílo Jiřího Weila, který v románech *Moskva-hranice* (1937) a *Dřevěná lžice* (posmrtně 1992) literárně zobrazuje stalinские represe. V době komunistického režimu v Československu pak byla rusistika povýšena na privilegovanou vědeckou a kulturní disciplínu, do níž bylo vtaženo množství českých intelektuálů, často ne zcela dobrovolně. Mezi rusisty se tudíž objevují stále více tací, kteří se sice zabývají ruskou kulturou, ale jdou v ní „pod povrch“, nacházejí autory, proudy a hodnoty okrajové, zapomínané, utlačované. Ty pak prezentují české veřejnosti pod rouškou šíření „bratrské ruské kultury“, nakolik jim to jen kulturní politika režimu dovoluje. A když jim to nedovoluje – připravují paralelně některé texty pro samizdat.

Z tohoto proudu je nutno jmenovat alespoň básníka Jana Zábranu, který směl působit jako překladatel v „šedé zóně“ – ale vedle toho spolu s dalšími překládal pro samizdat Solženicynovo *Souostroví Gulag* a do deníků si psal hořké poznámky o tom, jak je mu protivné „byzantské asiatické, příznačné nejen pro Stalina, ale pro ruskou mentalitu vůbec – to o svých krajanech věděl už Čaadajev“.²² Je nutné jmenovat Karla Štindla, který se naopak připojil přímo k disentu a překládal pro samizdat ruské náboženské autory. A je nutné jmenovat Miluši Zadražilovou, která překládala a psala doslovy společně s manželem Ladislavem Zadražilem, ale její jméno po roce 1968 nesmělo být uváděno – a paralelně udržovala tajné styky s ruskými disidenty, žijícími v SSSR i v exilu (Obraz XIX).

Po pádu komunistického režimu 1989 manželé Zadražilovi, Karel Štindl i další rusisté z „šedé zóny“ či z disentu přišli jako (staro)noví vyučující na katedru rusistiky na pražské filosofické fakultě. Zde pak začali vštěpovat studentům nové pojetí české rusistiky: Český rusista nemá být tím, kdo miluje, obdivuje a do Čech chce přivádět všechno ruské; zvláště pak není podporovatelem ruského a sovětského imperialismu. Český rusista má být tím, kdo ruské kulturní souvislosti hluboce zná – a díky tomu je schopen je kriticky hodnotit. Český rusista má být tím, kdo v ruské kultuře a společnosti podporuje osobnosti a hodnoty, jež stojí na straně svobody člověka, proti režimu, proti státnímu teroru, proti bezduché instituci, proti potlačování svobody svědomí a výrazu. Je přitom méně podstatné, zda jde spíše o osobnosti a hodnoty liberální (v duchu druhé, Havlíčkovy a Masarykovy tradice), náboženské (v duchu třetí, Vašicovy a Špidlíkovy tradice), levicově sociálně kritické či postmoderně ironické vůči všem hodnotám předchozím.

Touto školou prošel i autor této knihy – který se také u rusistiky původně ocitl nedobrovolně... Když se pak od půle devadesátých let začal věnovat jiným než rusistickým tématům – znovu a znovu při tom narážel na problematiku českého pohlížení na Rusko: při práci na dějinách české katolické literatury na unionistickou tradici Sušilovu a Vašicovu; při studiu myšlení Václava Havla na liberálně kritickou tradici Masarykovu a Černého; při zpracovávání odkazu Karla VI. Schwarzenberga i při psaní komentáře ke Kollárově *Slávy dceři* na tradici romanticky rusofilskou. Takto poučen, vrací se nyní oklikou zpět, veden jak úmyslem poskytnout „knihu na stůl“ pro naléhavé potřeby české společnosti, tak pocitem vděčnosti vůči svým učitelům a nutnosti splatit jim touto knihou dávný dluh.

Tato česká kniha o Rusku se nazývá knihou „obrazů z kulturních dějin ruské religiozity“. Je to jistě i s odkazem k Havlíčkovým *Obrazům z Rus* a Miljukovovým *Obrazům z dějin ruské vzdělanosti*, ale především s odkazem k autorově dřívější knize *Obrazy z kulturních dějin americké religiozity* (2010). Jako ona, i tato kniha onu nesmírně rozsáhlou a komplikovanou látku, jež by snadno hrozila přerůst do „telefonního seznamu“ nebo do příliš rozsáhlého celku zvící Masarykova *Ruska a Evropy*, strukturuje skrze „obrazy“. „Obrazy“ jsou vybrané momenty, kdy se v určitém historickém bodě ruských dějin odehrává zakládající

událost některého z duchovních proudů či hnutí – jež se pak přímo či nepřímo zrcadlí ve vybraném uměleckém díle – jež zase často zpětně ovlivňuje duchovní dějiny.

Klíčový význam literární tvorby pro pochopení duchovního vývoje Ruska byl mnohokrát konstatován. V Rusku, kde s výjimkou krátkých epoch a šťastnějších ostrovů neexistoval svobodný veřejný, natož politický život, měla krásná literatura pro formulaci společenských reflexí ještě větší význam než ve střední a západní Evropě, natož v Americe. Ostatně i Masarykovo *Rusko a Evropa* pokládá ruskou literaturu za klíčový pramen pro pochopení ruského duchovního života. A jako u Masaryka, ani zde nejde tolik o estetické rozборы ruských literárních a dalších uměleckých děl (těch je k dispozici nepřeborně), jako o roli těchto děl jakožto dokumentů o duchovních proudech. Jde o vybrané obrazy a vybraná díla; na některé klasické autory tudíž dojde jen marginálně, na některé vůbec a naopak, pro některé obrazy poslouží jako názornější dokument některá díla „marginální“.

Zajisté, metoda „vybraných obrazů“ má svá rizika: Jednak nutí ponechávat stranou mnoho významných osobností, děl a událostí (nemůže a nechce tedy nenahrazovat ani dějiny ruské literatury, ani ruské církevní dějiny). Jednak sama o sobě nezachraňuje před utopením v látce – stačí vzpomenout, jak se ve své látce utopil Alexandr Solženicyn, když se pokusil strukturovat do podobných historických „uzlů“ dějiny ruské revoluce v mnohosvazkovém, a přesto nedokončeném románovém cyklu *Rudé kolo* (1984–1991, viz Závěr). Solženicynův pokus může tedy sloužit i jako výzva k odvaze vybírat to, co je z hlediska konceptu knihy (biblicky řečeno) „jediné potřebné“.

Co je ale to „jediné potřebné“? Napříč jednotlivými „obrazy“ této knihy prochází pět základních myšlenek, které jsou podle autorova názoru opravdu potřebné k pochopení ruských duchovních dějin – a skrze ně i k pochopení ruské současnosti, i té politické.

První tři jsou „negativní“ – spočívají v přesném převrácení trojjeдинého ideologického hesla ruského imperialismu, které roku 1833 formuloval tehdejší ministr školství, hrabě Sergej Uvarov (Obraz XV) jako „samoděržaví, pravoslavlí, národnost“ čili „autokracie, ortodoxie, nacionálnost/lidovost“. Jako politický program je toto heslo jasné a srozumitelné – právě s vědomím, že tento program měl proměnit k svému obrazu realitu, která mu nikterak neodpovídala.

Za prvé: V dějinách neexistovalo jen jedno Rusko s jednotnou, neměnou identitou. V dějinách existovalo několik různých formací s odlišnými regionálními centry a s odlišným kulturním směřováním: Kyjevská Rus, Novgorodská Rus, Litevská Rus, Moskevská Rus, Ukrajina-Rus a Bílá Rus, exilové „Rusko mimo Rusko“. Samo slovo „ruský“ nabývalo rozličných, navzájem protikladných významů. Obvykle se ztotožňuje s dějinami moskevského státu a jeho imperiálních dědiců až po SSSR a po říši Putinovu, ale to je „uvarovovské“ zjednodušení. Teprve pochopení plurality různých Rusí umožňuje pochopit mnohoznačnost a protikladnost toho, co lze nazývat „ruskostí“.

Za druhé: V dějinách neexistovala jednoduchá identifikace „ruskosti“ s pravoslavím. Jednak samo pravoslaví nebylo co do kulturních forem až tak neměnné (Obraz IV). A jednak k ruským kulturním dějinám neméně patří i kontakty s římským katolicismem a s protestantismem, kolektivní církevní unie (uniatství neboli řeckokatolická církev), individuální pokusy o unii mezi dvojí církevní identitou, různé formy domácí „heterodoxie“ od pravoslavného starověrectví po radikální „sektářství“, blouznivectví a bohohledačství, a neméně i judaismus či esoterika. Ruské kultuře nedává dynamiku trvalá jednota pravoslaví – ale naopak náboženská pluralita.

Za třetí: V dějinách neexistovala etnická jednota ruské kultury. Ruskou kulturu spoluvytvářela skandinávská dynastie Rurikovců, finské šamanství, byzantské pravoslaví, bulharské apokryfy, mongolské vojenské a administrativní formy i rodiny tatarských válečníků mísící se s rodinami ruských bojarů, němečtí intelektuálové a důstojníci z dobytého Pobaltí i z vlastního Německa, polští intelektuálové a důstojníci z „trojmo rozděleného“ Polska, a samozřejmě Židé. Navíc svůj nárok na nemalý podíl z toho, co se v obvyklém ruském vidění vlastních dějin jeví jako etnicky ruské, vznášejí hlasitěji Ukrajinci a tišeji Bělorusové. Jednota toho všeho je pravdivá jen na rovině ruštiny jako společného kulturního jazyka, vytvářejícího samostatný civilizační okruh. A i to jen s vědomím, že až do Petrových reforem byla kulturním jazykem tohoto okruhu mírně modernizovaná církevní slovanština, za jejíž dědičku lze ruštinu pokládat; a s neopomíjením dočasné kulturní dominance jazyků jiných, zvláště francouzštiny.

Čtvrtá myšlenka je „kulturně komparativní“. Tkví v nestejnomyšlnosti uměleckého vývoje Ruska a západní i střední Evropy. Jestliže v Evropě

se tvorba i myšlení vyvíjí podle „kyvadla uměleckých směrů“²³ na ose „románské umění – gotika – renesance – manýrismus – barok – klasicismus – romantismus – realismus“ atd., v Rusku, zvláště pak v Moskevské Rusi, po několik staletí izolované od Evropy, tato souslednost neplatí. Literární a umělecká historie hledá podle rozličných kritérií „ruskou gotiku“, „ruskou renesanci“ a „ruský barok“ (a teprve ruský klasicismus 18. století je jevem nesporným, Obraz XI). Buď je nachází v mírně opožděných ohlasech západních vlivů (které jsou ovšem přítomny na Litevské, nikoliv na Moskevské Rusi).²⁴ Nebo je nachází v mnohem pozdějších kulturních jevech, jež údajně sehrály roli analogickou jevům, které na Západě proběhly o několik staletí dříve (takto se občas nazývá literatura Puškinovy generace „ruskou renesancí“²⁵). Nebo je nenachází vůbec – a označuje tuto anomálii kulturního vývoje nikoliv za slabinu ruské kultury, nýbrž za důkaz její samostatnosti a jedinečnosti.²⁶ Tato kniha se nestaví za jednu či druhou, natož za třetí tezi. Pokouší se však ukázat, že i tato nejednoznačnost v definici kulturních epoch, toto střídání dobrovolných a nedobrovolných izolací a opožděných „renesancí“, spoluvytváří ruskou kulturní dynamiku.

Pátá myšlenka je „nábožensky komparativní“. Týká se novodobé ruské kultury, zhruba od sklonku 18. století – od té doby, kdy víceméně „srovnala krok“ s kulturou západní Evropy. V rámci „srovnávání kroku“ došlo i v ruské společnosti vlivem Petrových a Kateřininých radikálních reforem k témuž jevu jako v Evropě – k sekularizaci, k vytlačení církve z veřejného života, zvláště pak z kulturního obzoru intelektuálů. V Evropě vzniká jako reakce na sekularizaci specifická „katolická kultura“, pohybující se uvnitř tří vrcholů ideového trojúhelníku „katolický reformismus“ – „katolická restaurace“ – „katolická romantika“. Ruská literatura a náboženská myšlení 19. a raného 20. století jsou v západní recepci obecně pokládány za to nejcennější a nejoriginálnější, co Rusko světu dalo. Pátá myšlenka to nepopírá. Práví však, že celou tuto galerii géniů, spisovatelů jako Gogol, Tolstoj či Dostojevskij a náboženských myslitelů jako Rozanov, Berďajev či Sergij Bulgakov, je možno i nutno chápat *také* kontextuálně, jako analogii k moderní katolické kultuře západní Evropy. Že je možné i nutné mluvit také o „pravoslavném reformismu“, „pravoslavné restauraci“ a „pravoslavné romantice“ jakožto o širších proudech, které se v dílech a názorech jmenovaných tvůrců potkávají a utkávají.

První až čtvrtou myšlenku je možno nalézt v různých verzích u mnoha historiků a interpretů ruské kultury, ruských i západních. Kdo chce, může tuto knihu řadit do souvislosti takových směrů současné kulturní historiografie, jako je „postkoloniální historie“, pronikající pod povrch imperiálních výkladů dějin, „areálová historie“, pronikající pod povrch nacionálních výkladů dějin, či „histoire croisée“, záměrně propojující dříve antagonistické výklady imperiální i nacionální.²⁷ Vnesení této páté myšlenky o analogickém vývoji moderní ruské pravoslavné a evropské katolické kultury je další kapitolou téže metody výkladu duchovních dějin, jakou autor této knihy rozvíjí na rozličném materiálu (česká katolická kultura, kultura pozdní antiky, americká náboženská kultura aj.) již čtvrt století. Tato pátá myšlenka si dovoluje být původním přínosem této české knihy o Rusku.

OBRAZ XII.
Ukrajina-Rus
a Bílá Rus

V průběhu 17. a 18. století Moskevská a pak Petrohradská Rus postupně získala celé území Litevské Rusi. Většinu kroků provedla buď cestou běžné dobovačné války, nebo cestou velmocensky dohodnuté okupace. Výjimkou bylo připojení oblasti při levém břehu Dněpru včetně Kyjeva. K němu totiž došlo v půli 17. století dobrovolným rozhodnutím této oblasti, jež se pár let předtím stala fakticky samostatným státem. Stala se jím díky tomu, že její společenské jádro, tedy svobodné oddíly kozáků, dotud chránící okraje Rzeczy pospolité proti Krymskému chanátu, se pod vedením Bohdana Chmelnyckého postavily proti téže Rzeczy pospolité, protože příliš podporovala katolicismus na úkor pravoslaví. Území kozáků se tedy stalo autonomní součástí Moskevské říše jakožto Hetmanát – „území hejtmanovo“.

Právě tehdy začali kozáci pro své území soustavněji používat termín Ukrajina, tedy „okraj“ ve smyslu mezistátního a mezikulturního pomezí. Někdy se však název vykládá i jako „kraj“ ve smyslu „krajina“ či „region“.¹ Slovo „Ukrajina“ by tak bylo jinou verzí téhož slova, z něhož je odvozen i název staré slovanské oblasti a pozdější rakouské korunní země Krajiny čili Kraňska, jádra dnešního Slovinska. Kolem kozáckého jádra se tak formoval národ – který však pro svou zemi paralelně používal termínu „Rus“ a dalších jeho variant (včetně latinského Roxolania) a pro sebe „Rusíni“ či „Rutheni“ a který aspiroval na to, že pravou Rusí je on – a nikoliv Moskva. Tato původní Litevská Rus, země

Rusů/Rusínů/Ruthenů, se ovšem ještě předtím, v době Rzeczypospolité, rozdělila na tuto jižní část a na část severní, které zůstalo jméno Litvy. Zatímco tedy jižní část se zvolna identifikovala s názvem „Ukrajina“ – ale paralelně byla ze strany Moskvy a Petrohradu nazývána „Malou Rusí“ –, „zbylá“ severní část se ztotožnila se starým geografickým názvem Bílé Rusi, který začala vykládat i jako název etnický (zatímco název „Litevci“ začínají pro sebe reklamovat nositelé pobaltské litevštiny, jejichž národní obrození začíná v 19. století). Takto ze společného dědictví Litevské Rusi a ruského/rusínského etnika vznikly dva národy: Ukrajinci a Bělorusové.²

A to ještě není konec komplikacím, jelikož Bělorusko zahrnovalo i geografickou oblast zvanou ve středověku Černá Rus a Ukrajina zase pokládala za své dědictví i oblast zvanou Červená Rus neboli Halič (Obraz VIII). A to ještě není konec komplikacím, jelikož východoslovan-sky mluvící obyvatelé Haliče a Uherské Rusi (neboli pozdější Podkarpat-ské Rusi) zvažovali ještě perspektivu vzniku vlastní, tedy čtvrté národní identity – ani ruské, ani ukrajinské (a ani běloruské), nýbrž „rusínské“. A to ještě není konec všem komplikacím, jelikož na polsko-ukrajinském pomezí žijí i další kmeny, zcela tichounce rovněž aspirující na vlastní, tedy pátou a šestou etnicitu: Huculové a Lemkové.³

Již by se chtělo zvolat s Kollárovým sonetem 337: „Křičím / k vám, ó rozkydaní Slávové, / buďte celek a ne drobtové“!⁴ Jaký má pro ruské kulturní a duchovní dějiny smysl pokoušet se zorientovat v tomto etno-nymickém a etnografickém chaosu, který zbyl po Litevské Rusi? Má to smysl veliký. Za prvé se i tím bourá monolitní diskurs ruského imperialismu, který si rád posluhoval právě kollárovským křikem o neužitečnosti, zbytnosti, ba škodlivosti „malých“ národů. Za druhé se i tím upozorňuje na kulturní odlišnost prostoru zaniklé Litevské Rusi od prostoru původní Moskevské Rusi – na jeho mnohonárodní charakter, na propojení kultur zdejších Rusů/Rusínů s kulturami Poláků a Němců, ale i Židů, Litevců a dalších, na vlastně „středoevropské“ rysy a jevy. Za třetí, kultura dvou hlavních národů zde zformovaných, tedy Ukrajinců a Bělorusů, má i konkrétnější obsah než jen univerzální národně obrozenecké „my jsme tady“. Obsah, který se týká i vztahu Ruska a Evropy.

Součástí ruské imperiální identity je naopak přesvědčení, že neexistuje nic jako skutečně samostatná, svéprávná a rovnocenná identita ukrajinská a běloruská. Ba bez popření rovnocenné identity ukrajinské a běloruské by nemohla existovat samotná ruská imperiální identita v té formě, v jaké se vyvinula během 19. století, toho století soupeření národních

REJSTŘÍK

V rejstříku jsou zachycena jména historických osobností (i se spornou historicitou), nikoli čistě literárních postav a mytologických bytostí.

- Abraham 145
Afanasjev, Alexandr 47n
Achmatovová, Anna 77, 154
Ajmatov, Čingiz 254, 261, 262, 266,
269, 273
Aksjonov, Vasilij 22, 31, 179
Alexandr I., car 37, 200, 205
Alexandr II., car 201, 244, 245
Alexandra Fjodorovna, cařice 240
Alexej, „člověk boží“ 60, 98
Alexej, syn Petra I. 139
Alžběta Anglická 142
Andreas Salos 100
Andruchovyč, Jurij 150, 158, 163, 165
Antonín Poustevník 60, 64, 203
Antonín Říman 107
Arendtová, Hannah 87
Artěmij, igumen 96, 116
Askold, družinnik 36
Athanasios z Alexandrie 61, 64, 191
Averincev, Sergej 59, 260
Avvakum, protopop 101, 121, 124, 128–
134, 138, 146, 189, 223
Babel, Isaak 168, 177–179, 267
Bandera, Stěpan 162, 283
Baranovič, Lazar 153
Barkov, Ivan 141
Basileios z Kaisareie 45, 61, 203
Bať, Bencion viz Budín
Beethoven, Ludwig van 214
Begin, Menachem 173
Beilin, Israel 172
Bělinskij, Vissarion 220, 248
Bělyj, Andrej 235
Benedikt z Nursie 72
Berd'ajev, Nikolaj 19, 83, 201, 230, 234,
235, 241, 244, 250, 254–257
Biron, Petr 39
Blok, Alexandr 29, 244, 249
Bloy, Léon 100, 102, 201, 236
Boccaccio, Giovanni 138
Bogdanovič, Ippolit 142, 143, 153
Bogrov, Dmitrij 277
Böhme, Jacob 239
Boileau, Nicolas 140n
Bolšoj Kolpak, Joann 100

- Bonč-Brujevič, Vladimir 249
 Bondarčuk, Sergej 260
 Bonifác VIII., papež 184
 Boris a Gleb, knížata 54, 64n, 279
 Borodin, Alexandr 215
 Bortňanskij, Dmitrij 153
 Bowring, John 143
 Bracciolini, Poggio 138
 Brandan, mnich 107
 Brentano, Clemens 201, 207, 226
 Brežněv, Leonid 258
 Brjančaninov, Ignatij 204, 209, 273
 Brodskij, Josif 165
 Bronštejn-Trockij, Lev 179
 Brjullov, Karl 222
 Buber, Martin 106, 171, 173
 Buddha 232
 Buďín, Stanislav 180
 Budnyj, Simon 115, 171
 Bulgakov, Michail 261
 Bulgakov, Sergij 19, 83, 195, 224, 235,
 237–241, 244, 250, 261, 267
 Bulgakov, Valentin 234
 Bunin, Ivan 76
 Byron, George 225
- Caligula, císař 101
 Cicero, M. T. 116
 Calvin, Jean viz Kalvín, Jan
 Cantemir, Dimitrie 140, 202
 Catullus, G. V. 147
 Clemens Brentano 201, 226
 Commodus, císař 101
 Cyril, věrozvěst 13, 26, 56, 59, 170
- Čaadajev, Petr 15, 29, 182, 191–196, 231
 Čelakovský, F. L. 144
 Čep, Jan 196
 Černý, Václav 13, 16, 23, 201, 225
 Čyževskij, Dmytro 158, 161
- Daniil, igumen 63
 Danilevskij, Nikolaj 185, 187n, 216–218,
 276
 Danilo Haličský 104–106
 Dante Alighieri 218
- David ze Zdic, Jiří 85, 189
 Day, Dorothy 249
 Démétrios (Dimitrij ze Soluně) 60
 Denisoff, Élie 96
 Děnisov, Andrej a Semjon 130
 Děržavin, Gavrila 136, 142–147, 222,
 260
 Dibrova, Volodymyr 254, 257n
 Diogenés 97
 Dionysij, archimandrita 126
 Dionýsios Areopagita 116
 Dobrovský, Josef 12
 Donskij Dmitrij 73n, 273
 Dostojevskij, Fjodor 19, 34, 39, 52, 91,
 98n, 102, 134, 175, 184, 187, 190, 198,
 201, 207–209, 212, 219, 221–225,
 227n, 232, 241, 244–248, 252, 257,
 261, 265n, 278
 Dovlatov, Sergej 165
 Dovženko, Olexandr 161
 Drakula viz Vlad III. Drakula (Tepes)
 Du Bos, Charles 196
 Dudko, Dmitrij 258, 268
 Dugin, Alexandr 276
 Dvorník, František 14
 Džingischán 70, 76
 Džugašvili-Stalin, Josef 15, 28, 38, 41,
 87, 102, 129, 161, 162, 176, 179, 187,
 258, 259, 279
- Ďagilev, Sergej 49
- Eco, Umberto 77
 Efrém Syrský 61
 Ejzenštejn, Sergej 80, 87
 Emmerichová, Anna Kateřina 207, 226
 Erben, Karel Jaromír 47, 48
 Esterházy, Péter 165
 Etkind, Alexandr 39
 Euripidés 22, 24n
 Ezechiel 96
- Fedotov, Georgij 44, 51, 52, 95, 241
 Feodosij, igumen 64
 Filip, metropolita 127
 Filla, Emil 212, 225

- Filofej, mnich 80, 82–84
 Fjodor a Joann, mučedníci 56
 Fjodor (Theodor) Tiron 60
 Fjodor, jáhen 129
 Fjodorov, Ivan 116
 Florenskij, Pavel 195, 224, 230, 235, 237–241, 249
 Florian, Josef 236
 Florovskij, Georgij 138, 221
 Fonvizin, Děnis 39, 141
 Frank, Semjon 250
 František z Assisi 228
 František Ferdinand d'Este 165
 Friedrich Veliký 38
 Fučík, Julius 14
- Gagarin, Ivan 193, 195, 196
 Galič, Alexandr 179, 267
 Georgij, metropolita 183
 Geórgios (svatý Jiří) 60
 Gercen, Alexandr 39, 187, 244, 248
 Ginzburgová, Jevgenija 179
 Glazkov, Nikolaj 258
 Gluck, Christoph Wilibald 22, 25, 27
 Godunov, Boris 101
 Goethe, Johann Wolfgang 22, 25, 27n, 218
 Gogol, Nikolaj 19, 102, 134, 150, 154, 159–163, 193, 201, 208, 218–223, 232, 261, 266
 Golovinskij, Matvěj 174
 Golovnin, Vasilij 143
 Gončarov, Ivan 34, 40, 248
 Gonozov, Gennadij 109
 Gorbaněvskaja, Natalja 259
 Grégorios Sinajský 92, 203
 Grégorios z Nazianzu 61, 203
 Grenkov, Amvrozij 207, 209, 273
 Grimm, Jacob 37, 41, 47
 Grossman, Vasilij 179
 Gumiljov, Lev 68, 77, 78, 170, 276
 Gumiljov, Nikolaj 77
 Gund'aj viz Gund'ajev
 Gund'ajev, Kirill 276, 280n
- Halas, František 14, 176
 Hamartólos, Geórgios 64
 Havel, Václav 16, 165
 Havlíček Borovský, Karel 12, 14, 16, 54, 56n
 Helga viz Olga
 Herberstein, Siegmund 85
 Herbert, Zbygniew 106
 Herder, Johann Gottfried 13, 37, 39n
 Herling-Grudziński, Gustav 188
 Herodés 101
 Héródianos 102
 Hérodotos 22–24, 38
 Hesse, Hermann 61
 Hippolytos Římský 62n, 194
 Hitler, Adolf 38, 162, 175
 Hoffmann, E. T. A. 213
 Holan, Vladimír 14
 Holeček, Josef 12
 Homér 47
 Horatius, Flacius 140, 146, 153
 Horenko, Anna viz Achmatovová Anna 154
 Hrözekr 35n, 109n, 193
 Hruševskij, Mychajlo 154, 155, 160n
 Huntington, Samuel 283
 Hus, Jan 108, 132n, 185
- Chagall, Mark 168, 172–177
 Chagallová, Bella 173
 Chazanov, Boris 179
 Chmelnycckij, Bohdan 151, 171
 Chodasevič, Vladislav 136, 146
 Chomsky, Noam 163
 Chruščov, Nikita 165, 258
 Chrysostomos, Ióannés viz Jan Zlatoustý
 Chudoba, Bohdan 168, 170
 Chvyljovjy, Mykola 161
- Igor, kníže 36, 44, 215, 267
 Ilarion, metropolita 63, 168, 170
 Ingvar viz Igor
 Ióannés z Damašku 61
 Iordanes 38
 Iorga, Nicolae 202
 Isidor, metropolita 81

- Iskander, Nestor 81
 Ivan Hrozný 75, 80, 86–88, 92, 101n,
 116, 127n, 137, 188, 247, 276, 278
 Ivan III., velkokníže 82, 109
 Ivanov, Alexandr 212, 221–223, 225
 Ivanov, Georgij 83
 Ivanov, Makarij 206
 Ivanov, Sergej 59
 Ivanov, Vjačeslav 195n, 235, 269
 Izajáš 52, 96
- Jadwiga, královna 113
 Jagello (Jogaila), kníže 113
 Jan Křtitel 222
 Jan Zlatoústý 61, 116, 126, 249, 266
 Jaroslav Moudrý 36, 105
 Jelizaveta, cařice 140
 Jeremjáš 96
 Jevdokimov, Pavel 267
 Joakim, patriarcha 129
 Job 115
 Josef II., císař 146
- Kalandra, Závíš 46
 Kalvín, Jan 132
 Kamarýt, Josef Václav 144, 145
 Kantěmir, Antioch 136, 140n, 202
 Karamzin, Nikolaj 88, 101, 104, 110, 143
 Karel Veliký 84
 Karel XII., král 37
 Karlinsky, Simon 221
 Kateřina II. Veliká 19, 26–28, 39, 109n,
 139–143, 146, 153, 168, 171, 187,
 190, 199, 202, 207, 232, 247
 Kazanskij, Veniamin 256
 Kempenský, Tomáš 94
 Kiprenskij, Orest 222
 Kirejevskij, Ivan 207, 208
 Klement XIV., papež 190
 Klement, římský biskup 25n, 58
 Klinau, Artur 150, 164
 Ključevskij, Vasilij 83
 Klopskij, Michail 100n
 Kňaznin, Jakov 104, 110
 Kobyljanská, Olha 106, 160
- Kollár, Ján 11–13, 16, 37, 144, 152, 155,
 158
 Konfucius 145
 Konopnicka, Maria 106
 Konstans II., císař 25
 Konstantin, císař 76, 108, 116, 184, 226,
 240
 Kónstantinos Porfyrogennétos 36
 Konstantinovskij, Matvěj 221
 Kopelev, Lev 179
 Kopystěnskij, Zacharij 118
 Kosmas, kronikář 46, 64
 Kosmas Indikopleustés 61, 63
 Kostomarov, Nikolaj 154, 158, 160n
 Kotljarevskij, Ivan 30, 150, 156n, 159,
 163
 Kramář, Karel 12
 Kramskoj, Ivan 223
 Krasnov-Levitin, Anatolij 179, 268
 Kristina Zázračná 226
 Křižanič, Juraj 189, 193
 Krok, kníže 46
 Kuhlmann, Quirinus 130
 Kühn, Sophia von 239
 Kun, Béla 31
 Kuncević, Jozafat 186
 Kuncič, Ladislav 14
 Kuprin, Alexandr 230, 234
 Kurbskij, Andrej 80, 86, 88, 96, 115n,
 247N, 278
 Kuricyn, Fjodor 87
 Kyrill Jeruzalémský 61, 208
- Lamennais, Félicité de 201, 249
 Langer, Jiří 171, 173
 Lauren, Ralph 172
 Lem, Stanisław 106
 Leont'jev, Konstantin 76, 207–209, 212,
 216–218, 226, 231, 276
 Lermontov, Michail 213
 Leskov, Nikolaj 34, 40, 90, 98, 131, 134,
 204, 225n, 262
 Levitan, Isaak 176
 Libuše, kněžna 46
 Lichačov, Dmitrij 78

- Litvinov, Maxim 180
 Litvinov, Pavel 180
 Livius, Titus 84
 Lomonosov, Michail 147
 Lorenzo Medici 95
 Losskij, Vladimír 267
 Ludmila, kněžna 46, 64n
 Lunačarskij, Anatolij 177
 Luther, Martin 115, 132n

 Machiavelli, Niccolò 87
 Machno, Nestor 161
 Maimonides 178
 Maistre, Joseph de 182, 190, 196, 201
 Majkov, Vasilij 141
 Makarij, metropolita 86
 Makovický, Dušan 234
 Malanjuk, Jevhen 30
 Malthus, Thomas 214
 Mandelštam, Osip 83, 176, 179
 Mann, Thomas 31
 Manuzio, Aldo 95
 Marcus Aurelius 101, 106, 140, 145, 236
 Marie, matka viz Skobcova
 Maritain, Jacques 241
 Martin I., papež 25
 Marx, Karl 177
 Masaryk, T. G. 12–17, 170, 218
 Matejko, Jan 188
 Maxim Grek 90, 95n, 116, 126, 273
 Maximov, Sergej 132
 Medek, Rudolf 12
 Melnikov-Pečorskij, Pavel 132, 262
 Meň, Alexandr 179, 196, 268n, 274
 Mendel, Menachem 173
 Merezkovskij, Dmitrij 132, 137, 198,
 206, 220n, 235n
 Metastasio, Pietro 109
 Metoděj, věrozvěst 13, 26, 56, 59, 170
 Metoděj Patarský 62
 Mickiewicz, Adam 156, 188
 Michaél III., císař 102
 Michalkov, Nikita 34, 40
 Mikuláš, svatý 60, 123
 Mikuláš I., car 201, 221
 Mikuláš II., car 175, 201, 240, 248, 279

 Miljukov, Pavel 13n, 16, 125
 Miłosz, Czesław 165
 Mithridatés Eupator 27
 Močulskij, Konstantin 221, 241
 Mohyla, Petr 118n, 153, 202
 Mojžiš 115, 145
 Molotov, Vjačeslav 38
 Monomachos, Vladimír 64
 Montesquieu, Charles Louis 141
 Morozovová, Feodosija 124, 129, 134,
 224
 Mozart, Wolfgang Amadeus 110
 Musorgskij, Modest 49

 Nagolkin, Lev (Leonid) 206
 Napoleon Bonaparte 190, 201
 Němcová, Božena 228
 Nero, císař 101
 Něronov, Ivan 126, 128
 Něstěrov, Michail 224, 237, 263
 Nestor, kronikář 26, 34–37, 44–47,
 54–58, 64n, 76, 81, 134, 223
 Něvskij, Alexandr 38, 140
 Newman, John Henry 201
 Nezval, Vítězslav 14
 Nietzsche, Friedrich 99
 Nifont, svatý 48
 Nikodémos Hagiorita 202–204
 Nikon, patriarcha 127n, 146
 Novalis 205, 213, 236, 239
 Novgorodskij, Joann 107
 Novgorodskij, Vadim 110
 Novgorodskij, Vasilij 107
 Novikov, Nikolaj 143, 247

 Odojevskij, Vladimír 212–214
 Oleg, kníže 36
 Olga, kněžna 35n, 56, 65, 160
 Ondřej, apoštol 25n, 55n
 Optinskij viz Grenkov
 Órigenés 203
 Orzeszkowa, Eliza 44, 49, 188
 Ostrožskij, Konstantin 116n
 Ovidius Naso, P. 138
 Ozeáš 96

- Pachomios, poustevník 92
 Palacký, František 12
 Palaiologovna, Sofia 82
 Palamas, Grégorios 92, 203
 Pančenko, Alexandr 260
 Parfenij Urodivyj viz Ivan Hrozný
 Patrikejev, Vassian 94, 96
 Pavel, apoštol 97, 115, 139
 Pavel I., car 190
 Pavić, Milorad 170
 Pečovskij, Isaakij 100
 Péguy, Charles 249
 Peresvětov, Ivan 87
 Perez, Šimon 173
 Perov, Vasilij 223n
 Pestěl, Pavel 39
 Petěrbuská, Xenia 102, 273
 Petr I. Veliký 18n, 37n, 74, 102, 130,
 136–142, 153, 199, 214, 232, 239n
 Petr, apoštol 56, 139n, 193, 196
 Pevsner, Antoine 172
 Pilát Pontský 261
 Pipes, Richard 76
 Piranesi, Giovanni Battista 214
 Pitter, Přemysl 234
 Pius VI., papež 190
 Pobědonoscev, Konstantin 240
 Polo, Marco 77
 Polockij, Simeon 112, 120, 153, 155
 Potěmkin, Grigorij 26–28
 Premudryj, Jepifanij 68, 72
 Prilepin, Zachar 276
 Prokop Sázavský 65
 Prokópios z Kaisareje 38
 Prokopovič, Feofan 138, 141, 153
 Přemysl, kníže 46
 Přemysl Otakar II. 106
 Pskovskij, Nikola 101
 Pussy Riot 102, 279–281
 Puškin, Alexandr 19, 28n, 76, 90, 101,
 146n, 205n, 213, 218, 221n, 247
 Putin, Vladimir 78, 88, 218, 276, 278–283

 Račkovskij, Pjotr 174
 Radiščev, Alexandr 110, 136, 139, 143,
 145n, 247n, 278n

 Radoněžský, Sergij 68, 72–74, 212, 228,
 241n
 Radziwiłł, Mikuláš 115
 Rasputin, Grigorij 240, 279
 Rasputin, Valentin 260
 Rastrelli, Bartolomeo 140
 Raši 178
 Redlich viz Masaryk
 Remizov, Alexej 63
 Repin, Ilja 91, 224
 Rerich, Nikolaj 44, 49–51, 235, 274, 276
 Ribbentrop, Joachim von 38
 Rimskij-Korsakov, Nikolaj 107
 Rogoza, Michajl 185
 Romanov, Alexej 127
 Romanovci 74, 120, 139
 Rosenberg, Alfred 41, 218
 Roth, Joseph 106
 Rozanov, Vasilij 19, 102, 221, 224, 230,
 236n, 251
 Rubljev, Andrej 68, 73, 75, 93, 260, 273
 Rückert, Heinrich 216
 Rurik viz Hrózekr
 Rurikovci 18, 35
 Rybakov, Boris 44, 46
 Rylejev, Kondratij 156, 247

 Sacher-Masoch, Leopold von 106
 Said, Edward 25
 Salinger, John 204
 Sarovský, Serafim 205, 232
 Savickij, Ivan 77
 Savickij, Petr 77
 Savinkov, Boris 175
 Savonarola, Girolamo 95n, 118, 126
 Serapion Vladimírskij 69
 Shakespeare, William 86, 177
 Scharia, kupec 108
 Schelling, F. W. J. 214
 Schlözer, August Ludwig von 37, 39
 Schneerson, rabín 173
 Schwarzenberg, Karel VI. 12, 46
 Sidkijáš 96
 Sieroszewski, Waclaw 188
 Silvestr, papež 108, 184
 Silvestr, pop 86

- Simon Budnyj 115
 Siňavskij, Andrej 179, 267
 Sirin viz Efrém Syrský
 Skarga, Petr 117n
 Skobcova, Marie 230, 242
 Skoryna, Francisk 112, 114, 116, 120, 155
 Skovoroda, Hryhorij 163
 Slavík, Jan 13
 Slaviněckij, Jepifanij 119n, 127
 Smotrickij, Meletij 118, 186
 Sókratés 145
 Solouchin, Vladimir 260
 Solovjov, Vladimir 63, 80, 83, 91, 182,
 188, 193–196, 201, 207n, 222–224,
 235, 237, 239, 268, 278
 Solženicyn, Alexandr 15, 17, 132, 169,
 176, 179, 254, 259, 261, 263, 264,
 265–268, 274–278
 Sophie von Anhalt-Zerbst viz Kateřina II.
 Veliká
 Sorokin, Vladimir 88, 274–276
 Sorskij, Nil 93n, 126, 202
 Soutine, Chaim 172
 Spengler, Oswald 58, 161, 217, 218, 273
 Stasiuk, Andrzej 165
 Stefanyk, Vasyl 106, 160
 Steiner, Rudolf 30, 235
 Stěpun, Fjodor 266
 Stolypin, Petr 240, 277
 Stragorodskij, Sergej 259
 Stravinskij, Igor 44, 49–51
 Suetonius Tranquillus, C. 102
 Sumarokov, Alexandr 141–143
 Surikov, Vasilij 124, 134, 137, 224
 Sušil, František 13, 144
 Sveneld, družinnik 36
 Suvorov, Alexandr 266
 Svjatoslav, kníže 36
 Symeón Salos 98

 Šafarevič, Igor 254, 267, 268, 274
 Šalamov, Varlam 265
 Ševčenko, Taras 150, 158–160, 163
 Šibanov, Vasilij 88
 Šiklová, Jiřina 259

 Širjajev, Boris 254, 263n, 276
 Šmeljov, Ivan 22, 31, 212, 227, 262
 Šmeman, Alexandr 267
 Šolem Alejchem 106, 172, 174
 Špidlík, Tomáš 14, 16, 196
 Šternberk, Jaroslav 69
 Šternberk, Joachim 12
 Štindl, Karel 15n
 Štítný ze Štítného, Tomáš 61

 Tacitus, Cornelius 102
 Tarkovskij, Andrej 68, 75, 91, 260
 Tatiščev, Vasilij 37
 Terc viz Siňavskij
 Tichon Bělavin, patriarcha 240, 251, 255
 Titus, císař 109
 Tolkien, J. R. R. 219
 Tolstoj, Alexej 76, 88
 Tolstoj, Lev 19, 61, 76, 195, 207n, 221,
 224n, 230–234, 248, 250, 260, 265
 Tolstoj, Nikolaj 195
 Toynbee, Arnold 83
 Traianus, císař 25
 Tranquillion-Stavroveckij, Kirill 118
 Trediakovskij, Vasilij 141
 Trivolis viz Maxim Grek
 Turgeněv, Ivan 131, 212, 226, 248

 Ťutčev, Fjodor 208

 Uhřín, Mojžiš 65
 Uljanov-Lenin, Vladimir 14, 74, 178,
 249, 252
 Uspenskij, Boris 127
 Ust'uzskij, Prokopij 100, 107
 Uvarov, Sergej 17, 201, 283

 Václav, kníže 46, 64n
 Vadkovskij, Antonij 240
 Valdes, Petr 118
 Vasilij Blažený 90, 100n, 126, 245, 281
 Vasilij III., velkokníže 94
 Vašica, Josef 14
 Veličkovskij, Pajsij 198, 202–206
 Velyčkovskij, Ivan 112, 119

- Vergilius Maro, P. 142, 156
Vichnovič, Vsevolod 169
Vilgefortis, svatá 102
Vilinskij, Valerij 14
Vlad III. Drakula (Tepes) 87
Vladimír, kníže 26, 44–47, 54–58, 64n,
86, 154, 170, 183, 223
Volockij, Josif 85, 92, 94, 108n, 138
Vološin, Maximilian 30, 235
Voltaire 110, 141n
Vyšenskij, Ivan 112, 117n, 121, 202
Vyšeslavcev, Boris 241
- Wajda, Andrzej 245
Weber, Max 132
Weil, Jiří 15
Weizmann, Chaim 173
Wicliff, John 108
Wieland, Christoph 40
Wittgenstein, Ludwig 268
Wojtyła, Karol 14, 196
- Wolker, Jiří 14
Wrangel, Petr 30
Wulfila, misionář 38
- Zábrana, Jan 15
Zadkine, Ossip 172
Zadražil, Ladislav 15
Zadražilová, Miluše 15, 31
Zaháňská, Kateřina 39
Zajcev, Boris 212, 228
Zatočnik, Daniil 64
Zatvornik, Feofan 204, 209, 273
Zeňkovskij, Vasilij 241
Zeyer, Julius 12, 226
Zizanij, Lavrentij 118
Zlatoust viz Jan Zlatoústý
Zosima, metropolita 82
Zosima a Savvatij, zakladatelé Solovek
263
Zrzavý, Jan 222

MARTIN C. PUTNA

Obrazy z kulturních dějin ruské religiozity

Obálku a grafickou úpravu navrhl Vladimír Verner

Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,

roku 2015 jako svou 1312. publikaci

Odpovědný redaktor Martin Žemla

Vydání první. AA 17,02. Stran 336

Vytiskla Těšínská tiskárna, a. s.

Doporučená cena 298 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,

Praha 3, Víta Nejedlého 15

e-mail: info@ivysehrad.cz

www.ivysehrad.cz

ISBN 978-80-7429-534-8